

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ХІМІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ
Кафедра екології та охорони навколишнього середовища

ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з наукової роботи
Іван МИРОНЮК
«» 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АСИСТЕНТСЬКА ПРАКТИКА

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий) рівень
Галузь знань	10 Природничі науки
Спеціальність	101 Екологія
Освітньо-наукова програма	Екологія
Статус дисципліни	обов'язкова (ОК 1.2.3)
Мова навчання	Українська

Ужгород 2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Асистентська практика» для здобувачів вищої освіти галузі знань **10 Природничі науки** спеціальності **101 Екологія**, освітньо-наукова програма **Екологія**.

Розробник: Сухарев С.М., професор, доктор хімічних наук, завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри *Екології та охорони навколишнього середовища*

протокол № 13 від «30» червня 2025 р.

Завідувач кафедри _____ Сергій СУХАРЕВ

Схвалено науково-методичною комісією ННІХЕ

протокол № 10 від «27» червня 2025 р.

Голова науково-методичної комісії _____ Михайло СЛИВКА

© Сухарев С.М., 2025 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2025 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	II-й	II-й
Кількість модулів –	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	3-й	3-й
	Лекції:	
	-	-
	Практичні (семінарські):	
	-	-
Вид підсумкового контролю: <i>диф. залік</i>	Індивідуальна робота під керівництвом викладача:	
	60	60
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	30	30

2. МЕТА АСИСТЕНСЬКОЇ ПРАКТИКИ (ПЕДАГОГІЧНОЇ)

Асистентська (педагогічна) практика є невід'ємною складовою підготовки здобувачів вищої освіти третього (науково-освітнього) ступеня, яка спрямована на набуття практичного досвіду в професійно-педагогічній діяльності.

Метою асистентської практики є формування у аспірантів системних знань і умінь у сфері професійно-педагогічної діяльності, оволодіння ними сучасними методами, формами, а також засобами викладання у закладах вищої освіти (ЗВО), формування у них на основі одержаних у ЗВО знань і умінь із базових психолого-педагогічних дисциплін, професійних навичок і вмінь для вирішення конкретних навчально-виховних задач в умовах реального навчального процесу в сучасних умовах, закріплення потреби систематично поновлювати свої знання (підвищення кваліфікації) та застосовувати їх у практичній педагогічній діяльності. В результаті проходження асистентської практики у аспірантів повинні бути сформовані організаторські, комунікативні та дослідницькі вміння (навички) викладача ЗВО, вміння щодо опрацювання наукових, методичних та інших джерел інформації при підготовці до навчальних занять, застосування інноваційних технологій в освітньому процесі.

Завданнями асистентської практики є:

- поглиблення та розширення знань, набутих здобувачами освіти у ЗВО, та застосування їх для вирішення конкретних педагогічних завдань під час проходження практики;
- формування у здобувачів вищої освіти психолого-педагогічних і методичних навичок (умінь) викладання навчальних дисциплін у ЗВО;
- закріплення умінь застосовувати у педагогічному процесі ЗВО інноваційних технологій і методик навчання (презентації, технології дистанційного навчання та інформаційно-комунікаційних технологій), а також ефективного використання сайту електронного навчання ДВНЗ «УжНУ» (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-it/moodle>; <https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>), наукової бібліотеки (<https://www.lib.uzhnu.edu.ua/>) та електронного репозитарію (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/>);
- сприяння формуванню у аспірантів досвіду викладацької роботи, вихованні у них морально-етичних якостей викладача ЗВО, академічної доброчесності, творчого підходу до навчально-методичної роботи, наукової праці та індивідуального стилю педагогічної діяльності;
- формування «soft skills» у процесі проведення виховної справи за темою дослідження здобувача вищої освіти.

Аспірант повинен **знати**:

- основні організаційні форми реалізації освітнього процесу у ЗВО, базові поняття і категорії педагогіки та методики викладання у ЗВО;
- основи планування освітнього процесу у ЗВО, завдання і функції науково-педагогічного працівника;
- сучасні підходи до формування у здобувачів вищої освіти загальних і професійної компетентностей, форми, види і способи контролю й оцінювання рівня їх сформованості;
- новітні освітні технології навчання у ЗВО;

Аспірант повинен **уміти**:

- визначати та аналізувати цілі, зміст, принципи, методи і прийоми навчання;
- планувати та реалізовувати різні форми організації освітнього процесу у ЗВО, проєктувати вивчення навчальних дисциплін;
- відбирати та структурувати зміст навчального матеріалу для проведення різних видів навчальних занять;
- контролювати та оцінювати рівень сформованості всіх складників загальних і професійних компетентностей.

Відповідно до освітньо-наукової програми «Екологія», асистентська практика сприяє формуванню у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері екології, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики, застосовувати сучасні методології наукової та науково-педагогічної діяльності, здійснювати власні наукові дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення

Спеціальні компетентності (СК):

СК 06. Здатність здійснювати науково педагогічну діяльність у вищій освіті.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Асистентська практика» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньо-наукової програми (ОНП):

- ОК 1.1.1. Іноземна мова для комунікації у науково-педагогічному середовищі.
- ОК 1.1.2. Філософія науки.
- ОК 1.1.4. Інновації в сучасній педагогіці, організація та проведення навчальних занять.
- ОК 1.1.5. Сучасні інформаційні технології.
- ОК 1.2.1. Новітні тенденції у сучасній екології.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до ОНП, асистентська (педагогічна) практика повинна забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (РН):

Програмні результати навчання	Шифр РН
Глибоко розуміти концептуальні принципи та методологію природничих наук, формулювати і перевіряти гіпотези, використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, експериментальних досліджень і математичного та/або комп'ютерного моделювання з метою розв'язання значущих наукових та науково-прикладних проблем екології.	РН 01
Планувати і виконувати експериментальні та/або теоретичні дослідження з екології, охорони довкілля та оптимізації природокористування з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.	РН 02
Вільно презентувати та обговорювати державною та іноземною мовами з дотриманням норм академічної етики результати досліджень, наукові та прикладні проблеми з екології, охорони довкілля та оптимізації природокористування, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних вітчизняних та міжнародних наукових виданнях.	РН 03
Розробляти і викладати спеціальні навчальні дисципліни, дотичні до предметної області екології у закладах вищої освіти.	РН 04
Мати сучасні концептуальні знання та високий методологічний рівень у сфері екології та на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень.	РН 07

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування асистентської практики:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр РН
Знати і використовувати на практиці концептуальні принципи та методологію природничих наук, формулювати і перевіряти гіпотези, використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, експериментальних досліджень і математичного та/або комп'ютерного моделювання з метою розв'язання значущих наукових та науково-прикладних проблем екології.	РН 1
Вміти на практиці планувати і виконувати експериментальні та/або теоретичні дослідження з екології, охорони довкілля та оптимізації природокористування з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.	РН 2
Мати практичні навички презентації та вміти обговорювати державною та іноземною мовами з дотриманням норм академічної етики результати досліджень, наукові та прикладні проблеми з екології, охорони довкілля та оптимізації природокористування, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних вітчизняних та міжнародних наукових виданнях.	РН 3
Вміти розробляти і викладати спеціальні навчальні дисципліни, дотичні до предметної області екології у закладах вищої освіти.	РН 4
На дослідницькому рівні мати сучасні концептуальні знання та високий методологічний рівень у сфері екології та на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень.	РН 7

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Для оцінювання результатів асистентської практики подаються наступні документи:

- щоденник практики (форма наведена у додатку), де крім календарного плану практики зазначають робочі записи, тощо;
- звіт про практику (довільна форма). У звіті повинно бути розкрито зміст виконаної роботи, побажання та пропозиції щодо підвищення ефективності асистентської практики, тощо;
- план-конспект проведених занять;
- план-конспект проведеної виховної справи (професійно-орієнтованої, за темою наукових досліджень аспіранта);
- відгук керівника практики (наводиться у щоденнику практики).

Форми та методи контролю

Загальне керівництво і науково-методичне консультування, а також контроль за виконанням освітніх завдань асистентської педагогічної практики здійснюється керівником практики та науковим керівником аспіранта. Поточний контроль здійснюється керівником практики протягом терміну проходження аспірантом практики шляхом оцінювання систематичності роботи, а також рівня проведених контрольних (залікових) навчальних занять та виховних заходів.

Підсумковий (семестровий) контроль здійснюється по закінченні практики у формі диференційованого заліку шляхом захисту звіту з асистентської педагогічної практики. При виставленні диференційованої оцінки аспіранту враховується рівень теоретичної підготовки майбутнього викладача, якість виконання завдань практики, рівень оволодіння педагогічними вміннями і навичками, ставлення до студентів, акуратність, дисциплінованість, якість оформлення документації та своєчасність її подання.

Оскарження аспірантом результатів оцінювання, у раз незгоди з ними, здійснюється у встановленому Університетом порядку.

Критерії оцінювання

Асистентська практика аспірантів оцінюється за всіма видами діяльності. Враховуються знання; вміння; комунікація; автономність та відповідальність, а саме:

- знання інноваційних освітніх технологій;
- вміння збирати, систематизувати у оформлювати у доступній формі інформацію;
- вміння використовувати результати власних наукових досліджень як дидактичного матеріалу в навчальному процесі;
- самостійно розробляти презентації, кейси-завдання, проводити контрольні заходи;
- вміння коректно і змістовно вести професійну дискусію, виявляти та вказувати на сильні та слабкі сторони студентів, за необхідністю проводити корекцію недоліків у навчанні;
- вміння самостійно і відповідально впливати, корегувати, змінювати і спрямовувати світоглядну думку студентів щодо проблем охорони довкілля та сталого розвитку.

Оцінювання проводиться відповідно до наступної системи балів:

№ з/п	Види робіт	К-сть балів (максимальна)
1	Підготовка і проведення лекційного заняття.	30
2	План-конспект лекції та якість демонстраційного матеріалу.	5
3	Підготовка і проведення практичного/лабораторного заняття.	20
4	Підготовка плану-конспекту та проведення виховної справи (професійно-спрямованої, з урахуванням наукової тематики дослідження аспіранта).	15
5	Оформлення документації. Звіт.	10
6	Захист практики.	20
Разом:		100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для диф. заліку
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Термін проходження. Бази практики.

Згідно ОНП, асистентська практика передбачає 3 кредити ЄКТС (90 годин), її проведення передбачається у третьому семестрі (II рік підготовки). Терміни і місце проходження асистентської практики визначаються наказом ДВНЗ «УжНУ» відповідно до індивідуального навчального плану, за погодженням із науковим керівником, гарантом ОНП і завідувачем кафедри.

Основною базою асистентської (педагогічної) практики аспірантів є кафедра екології та охорони навколишнього середовища Навчально-наукового інституту хімії та екології ДВНЗ «УжНУ». За бажанням, аспірант може бути скерований для проходження асистентської практики до іншого структурного підрозділу Університету, де викладаються відповідні фахові дисципліни, у т.ч. у суміжних галузях наук.

Організація практики.

Настановне засідання (конференція) проводиться у перший день практики, на якому доводять до відому аспірантів про мету і завдання асистентської практики, її тривалість і місце проведення, основні види і форми педагогічної діяльності та їх облік, а також критерії оцінювання практики. Складається індивідуальний план асистентської практики. Проводиться інструктаж з техніки безпеки та охорони праці в аудиторіях і лабораторіях ННІХЕ.

Практикант разом з науковим керівником і керівником асистентської практики обирає навчальні дисципліни для проведення занять, обирається форма (лекція, практичне чи лабораторне заняття) проведення заняття. Максимально враховуються наукові інтереси аспіранта. Графіки проведення занять складаються відповідно до розкладу проведення навчальних дисциплін за погодженням з професорсько-викладацьким складом, який забезпечує викладання цих освітніх компонентів. Проведення виховного заходу узгоджується з кураторами (академнаставниками) академічних груп.

Права і обов'язки аспіранта під час проходження асистентської практики.

Під час проходження асистентської практики аспірант повинен дотримуватися вимог Статуту Університету (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/9268>), правил внутрішнього розпорядку (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/53482>) ДВНЗ «УжНУ» та інших розпоряджень адміністрації ЗВО і настанов керівників практики.

Аспірант при проходженні асистентської практики має право:

- користуватися навчальними аудиторіями та лабораторіями, наявним навчальним і науковим обладнанням, бібліотечним фондом наукової бібліотеки ДВНЗ «УжНУ» (<https://www.lib.uzhnu.edu.ua/>) та електронним репозитарієм (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/>), сайтом електронного навчання (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-it/moodle>; <https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>), тощо;

- одержувати консультації від керівників практики, представників професорсько-викладацького складу, у т.ч. кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/fsusp-zagpsycho>) та кафедри психології (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/fsusp-syspsycho>);

- вносити пропозиції щодо покращення освітнього процесу в ЗВО.

Аспірант при проходженні асистентської практики зобов'язаний:

- дотримуватися вимог щодо проходження практики, розпочати і завершити практику у визначені терміни;

- якісно виконувати завдання, передбачені асистентською практикою, підготувати всі необхідні звітні документи згідно вимог;

- дотримуватися принципів академічної доброчесності, бути толерантним і доброзичливим.

Після завершення асистентської практики, аспірант повинен подати звітну документацію на кафедру екології та охорони навколишнього середовища. Оцінювання результатів асистентської практики проводять під час захисту, підсумки практики обговорюються на засіданні кафедри.

Зміст асистентської практики.

На початковому етапі асистентської практики аспіранти ознайомлюються з освітніми програмами і навчальними планами, системою навчально-виховної роботи кафедри, науковою, методичною і організаційною роботою професорсько-викладацького складу, відвідують заняття викладачів, знайомляться з аудиторіями та лабораторіями (у т.ч. з обладнанням), готують графіки проведення занять і погоджують з керівниками практики.

Основний етап практики включає підготовку планів-конспектів навчальних занять і виховних заходів, а також їх методичного забезпечення. Аспірант проводить навчальні заняття та виховні заходи згідно графіку. На залікових заняттях і заходах повинні бути присутні керівник асистентської практики та науковий керівник аспіранта, інші аспіранти кафедри, у т.ч. які проходять асистентську практику. Після проведення заняття або виховного заходу проводиться детальне їх обговорення, з висвітленням сильних і слабких сторін проведених занять.

Під час проходження асистентської практики аспіранти ведуть щоденники, де у довільній формі ведуть робочі записи, анотують зміст проведеної роботи, свої спостереження та попередні висновки, а також побажання. Щоденник практики є частиною звітної документації.

У співпраці з кураторами академічних груп, аспіранти проводять виховну справу, яка є професійно-спрямованою у галузі наукових інтересів аспіранта.

Заключний етап практики включає підготовку звітної документації про проходження практики і підготовку до її захисту.

Оцінювання результатів проходження асистентської практики враховує діяльність аспірантів на кожному етапі практики, а також набуття нами практичних навичок і умінь для педагогічної діяльності у вищій школі.

Структура асистентської практики:

Етапи і зміст асистентської практики	Загальна кількість годин – 90				
	Усього	у тому числі:			
		Лекції	Практичні	Лабораторні	Індивідуальна робота
Складання індивідуального плану проходження асистентської практики та його погодження з керівниками практики	2			2	
Ознайомлення з нормативними документами, які регламентують організацію і проведення навчально-виховного процесу	4				4
Ознайомлення з освітніми програмами та навчальними планами підготовки здобувачів вищої освіти	4				4

Ознайомлення з науковою, методичною і організаційною роботою професорсько-викладацького складу кафедри	4					4
Набуття досвіду педагогічної діяльності під час відвідування аудиторних занять викладачів кафедри	6				6	
Ознайомлення з методичним забезпеченням навчальних дисциплін згідно робочої програми та тематичного плану предмету	6					6
Розробка рекомендацій щодо критеріїв оцінювання якості виконання студентами різних робіт у межах поточних навчальних дисциплін і організації контрольних заходів	4				4	
Підготовка плану-конспекту лекційного заняття і погодження його з керівниками практики	10				10	
Підготовка плану-конспекту практичного / лабораторного заняття і погодження його з керівниками практики	10				10	
Самостійне проведення лекції та практичного / лабораторного заняття	6					6
Підготовка і проведення виховного заходу (практично-спрямованого за темою наукових досліджень аспіранта)	10				10	
Проведення консультацій із студентами	6					6
Індивідуальне завдання аспіранта у рамках теми дисертаційного дослідження	8				8	
Підготовка звітної документації	10				10	
Разом	90				60	30

Зміст самостійної роботи

№ з/п	Зміст роботи	Кількість годин
1	Ознайомлення з нормативними документами, які регламентують організацію і проведення навчально-виховного процесу	4
2	Ознайомлення з освітніми програми та навчальними планами підготовки здобувачів вищої освіти	4
3	Ознайомлення з науковою, методичною і організаційною роботою професорсько-викладацького складу кафедри	4
4	Ознайомлення з методичним забезпеченням навчальних дисциплін згідно робочої програми та тематичного плану предмету	6
5	Самостійне проведення лекції та практичного / лабораторного заняття	6
6	Проведення консультацій із студентами	6
	Разом	30

Зміст індивідуального завдання.

1. Складання індивідуального плану проходження асистентської практики та його погодження з керівниками практики.

2. Набуття досвіду педагогічної діяльності під час відвідування аудиторних занять викладачів кафедри.

3. Розробка рекомендацій щодо критеріїв оцінювання якості виконання студентами різних робіт у межах поточних навчальних дисциплін і організації контрольних заходів.
4. Підготовка плану-конспекту лекційного заняття і погодження його з керівниками практики.
5. Підготовка плану-конспекту практичного / лабораторного заняття і погодження його з керівниками практики.
6. Підготовка і проведення виховного заходу (практично-спрямованого за темою наукових досліджень аспіранта).
7. Індивідуальне завдання аспіранта у рамках теми дисертаційного дослідження (підготувати презентацію для обґрунтування теми дисертації на основі аналітичного огляду сучасних літературних джерел, її актуальності, мети і завдання, новизни, практичної значимості, шляхи досягнення основних цілей).
8. Підготовка звітної документації.

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Закон України про вищу освіту: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-provyschu-osvitu>
2. Статут ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/9268>
3. Правила внутрішнього розпорядку ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/53482>
4. Положення про організацію освітнього процесу у ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/94158>
5. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освіти ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19667>
6. Положення про моніторинг якості освітнього процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/6141>
7. Положення про практику здобувачів вищої освіти ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/95175>
8. Положення про проведення підсумкового контролю результатів навчання здобувачів освіти у ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/95174>
9. Положення про академічну доброчесність в ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/12223>
10. Положення про навчання студентів за індивідуальним графіком у ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/20152>
11. Положення про порядок реалізації здобувачами вищої освіти права на вільний вибір навчальних дисциплін у ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/22963>
12. Положення про розроблення, моніторинг та періодичний перегляд освітніх програму ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/22968>
13. Положення про організацію освітнього процесу здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет»: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/27552>
14. Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А. Гладуш, Г.І. Лисенко – Д.: Акцент, 2014. – 416 с.
15. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник /В.В Каплінський. – Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015 – 224 с.

16. Козлова Г.М. Методика викладання у вищій школі : Навчальний посібник . – Одеса: ОНЕУ, 2014. – 200 с.
17. Педагогіка вищої школи: підручник / В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волошук, О.В. Глузман, Н.В. Гузій, Н.М. Дем'яненко, Н.О. Дівінська, М.Б. Євтух, С.А. Калашнікова, О.А. Комар; Ін-т виш. освіти АПН України. Київ : Пед. думка, 2009. – 256 с.
18. Основи психолого-педагогічної підготовки у вищій школі: навч.-метод. посібник для практичних занять та самостійної роботи студентів / Л.В. Маляр, В.І. Староста, М.І. Кухта. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. – 84 с.
19. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / М.М. Фіцула. Київ : Академвидав, 2010. – 456 с.
20. Slivka Mikhaïlo. Environmental education: monitoring of teaching chemistry for students of environmental specialties / Mikhaïlo Slivka, **Sergij Sukharev**, Roman Shkumbatiuk, Ruslan Mariychuk, Vasil Lendel // 7th ICEEE-2016 International conference «Global environmental change and population health: progress and challenges», November 17th - November 19st , 2016, Óbuda University Rejtó Sándor Faculty of Light Industry and Environmental Protection Engineering, Institute of Environmental Protection Engineering, Budapest, Hungary, 2016. – P. 34.
21. **Sergij Sukharev**, Ruslan Mariychuk, Olesya Symkanych, Tetiana Babilia. Current background state of soils in the Tisza River Basin, Ukraine // Front. Environ. Sci. Sec. Soil Processes. – 2025. – Vol. 13. – 1630121. Doi: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2025.1630121>
22. Ruslan Mariychuk, **Sergij Sukharev**, Oksana Sukhareva, Liudmyla Roman, Tetiana Babilia. Ecologically friendly procedure for the determination of bioavailable forms of aluminum in natural waters by electrothermal atomic absorption spectroscopy combined with microextraction technique // Environmental Geochemistry & Health. – 2024. – Vol. 46, Issue 11. – Article 444. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10653-024-02230-w>
23. Symkanich O.I., Svatiuk N.I., Maslyuk V.T., Glukh O.S., **Sukharev S.N.**, Sherehiy A.A. Radioecology monitoring system for mountine areas of the Tisza river basin (Transcarpathia, Ukraine) // Problems of Atomic Science and Technology. – 2023. – № 3 (145). – P. 145-152. <https://doi.org/10.46813/2023-145-145>

Допоміжна література

1. Методичні вказівки з педагогічної (асистентської) практики здобувачів вищої освіти із спеціальності 053 Психологія / Михайлишин У.Б., Шелевер О.Б. – Ужгород, 2020. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/36244>
2. Вища освіта в Україні і Болонський процес: / С.М. Гончаров, В.С.Мошинський; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. Рівне, 2005. – 141 с.
3. Вища освіта і Болонський процес / М.Ф. Дмитриченко, Б.І. Хорошун, О.М. Язвінська, В.Д. Данчук; Нац. трансп. ун-т. Київ : Знання України, 2006. – 440 с.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
5. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування. – Львів: Новий Світ 2000, 2004. – 248 с.
6. **Сухарев С.М.**, Чундак С.Ю., Сухарева О.Ю. Основи екології та охорони довкілля. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 394 с.
7. Бобильов Ю.П., Бригадиренко В.В., Булахов В.Л., Гайченко В.А., Гассо В.Я., Дідух Я.П., Івашов А.В., Кучерявий В.П., Мальований М.С., Мицик Л.П., Пахомов О.С., Царик Й.В., Шабанов Д.А. Екологія / за заг. редакцією О.Є. Пахомова. – Харків: Фоліо, 2014. – 666 с.
8. Мальований М.С., Боголюбов В.М., Шаніна Т.П., Шмандій В.М., Сафранов Т.А. Техноекологія: підручник / За ред. М.С.Мальованого. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2013. – 424 с.
9. **Сухарев С.М.**, Чундак С.Ю., Сухарева О.Ю. Техноекологія та охорона навколишнього середовища. – Львів: Новий Світ-2000, 2004. – 256 с.
10. Клименко М.О., Залеський І.І. Техноекологія. – Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування, 2010. – 298 с.

11. Фурдичко О.І., Славов В.П., Войцицький А.П. Нормування антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. – К.: Основа, 2008. – 360 с.
12. Некос В.Ю. Нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Підручник для екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів з грифом МОНУ / В.Ю. Некос, Н.В. Максименко, О.Г. Владимірова, А.Ю. Шевченко – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 288 с.
13. Максименко Н.В., Владимірова О.Г., Шевченко А.Ю., Кочанов Е.О. Нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 264 с.
14. Шмандій В.М., Некос В.Ю. Екологічна безпека / Підручник. – Харків-Кременчук: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. – 436 с.
15. Самойленко В.М. Географічні інформаційні системи та технології. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 448 с.
16. Коцюба І.Г., Єльнікова Т.О., Шлапак В.О. Екологічна експертиза: Навчальний посібник. – Житомир: ЖДТУ, 2018. – 230 с.
17. Адаменко Я.О. Оцінка впливів на навколишнє середовище. – Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2014. – 284 с.
18. Біляєв М.М., Біляєва В.В., Кіріченко П.С. Моделювання і прогнозування стану довкілля: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2016. – 207 с.
19. Боголюбов В.М., Клименко М.О., Мокін В. Б. Моніторинг довкілля: підручник. – Вид. 2-ге. – Київ: НУБіПУ, 2018. – 435 с.
20. Сафранов Т.А., Адаменко Я.О., Приходько В.Ю., Шаніна Т.П., Чугай А.В., Колісник А.В. Системний аналіз якості навколишнього середовища: підручник. – Одеса: ТЕС, 2014. – 244 с.
21. Сафранов Т., Лукашов Д., Хрутьба В., Шелест З. Реалізація сучасної парадигми підготовки екологів: стандарти вищої освіти України спеціальності 101-Екологія // Професійний успіх у контексті стратегії сталого розвитку: освіта, економіка, екологія – Черкаси, 2018. – Розділ. 1. – С. 86-121.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

Оглядові ресурси:

- Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: www.nbuv.gov.ua
- Міністерство освіти і науки України: www.mon.gov.ua
- Педагогічний термінологічний словник: <http://enc-dic.com/pedagogics>
- Верховна Рада України (нормативно-правові документи): www.rada.gov.ua
- Наукова бібліотека ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://www.lib.uzhnu.edu.ua/>
- Електронний репозитарій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/>

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище

ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище

ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище

ініціали)

